

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ ТА ІННОВАЦІЙ

Р І Ш Е Н Н Я

До протоколу № 88
від 01 грудня 2021 року

Про проект Закону України
“Про юстицію, дружню до дитини”
(реєстр. № 5617 від 04.06.2021)

Розглянувши проект Закону України “Про юстицію, дружню до дитини” (реєстр. № 5617 від 04.06.2021), поданий Кабінетом Міністрів України, Комітет зазначає, що головним Комітетом щодо розгляду цього законопроекту визначений Комітет Верховної Ради України з питань правової політики.

Відповідно до Пояснювальної записки законопроекту його метою є посилення захисту прав і ресоціалізація неповнолітніх, що вчинили кримінальні правопорушення. Законопроект має на меті створення умов для організації та ефективного функціонування юстиції, дружньої до дитини, що відповідає вимогам Конвенції про права дитини та іншим міжнародним стандартам щодо прав дитини і є законодавчою основою для забезпечення запобігання правопорушенням у дитячому середовищі, належного поводження з дітьми у контакті з законом та їх соціальної реабілітації, запобігання вторинній віктимізації дітей, які є потерпілими або свідками.

У законопроекті пропонується передбачити нові поняття і терміни у законодавстві (дитина у конфлікті із законом, юстиція щодо дітей, соціально-психологічна реабілітація дитини у конфлікті із законом, корекційна програма, відновні заходи та ін.), принципи юстиції, дружньої до дитини, положення про поводження з дітьми, які вчинили правопорушення і потрапили до системи правосуддя, а також з дітьми, які є потерпілими або свідками і потребують застосування заходів соціальної реабілітації, положення про альтернативні кримінальному провадженню та судовому розгляду можливості реагування на правопорушення дітей, зокрема з проведенням процедури відновного примирення (медіації), або без неї із застосуванням одного чи декількох відновних заходів, спрямованих на соціальну реабілітацію дитини і запобігання повторному вчиненню нею правопорушень.

Комітет у межах своєї компетенції розглянув законопроект та відзначає, що ним пропонується внесення змін до:

➤ Закону України “Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей”, з якого вилучаються школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти (зміни до статей 1, 8); а також пропонується замінити загальноосвітні школи та професійні училища на центри соціально-психологічної реабілітації дітей (ст. 9 зазначеного Закону);

➤ Закону України “Про професійну (професійно-технічну) освіту”, з якого вилучаються професійні училища соціальної реабілітації;

➤ Закону України “Про охорону дитинства”, якими пропонується, що діти у віці після досягнення ними 11-річного віку до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність, які вчинили суспільно небезпечні діяння, що відповідно до Особливої частини Кримінального кодексу України відносяться до тяжких чи особливо тяжких; а також діти, звільнені з установ виконання покарання, можуть влаштовуватись до центрів соціально-психологічної реабілітації дітей.

На сьогодні в Україні функціонує одна школа соціальної реабілітації, у якій перебуває 10 дітей на 60 працівників. Витрати на утримання одного неповнолітнього у такій школі становить понад 894 тис. грн. на рік з державного бюджету. Відповідно до статті 87 Бюджетного кодексу України цей заклад фінансується з державного бюджету.

Водночас в Україні діють центри соціально-психологічної реабілітації дітей. За даними державної статистики у 2020 році в Україні функціонувало 75 таких центрів, планова місткість (місць) яких складала 3025 дітей. На кінець звітнього 2020 року у центрах соціально-психологічної реабілітації перебувало 2100 дітей, з них на стаціонарному перебуванні знаходилась 2061 дитина, на денному – 39 дітей. Тобто, планова місткість таких закладів дозволяє надавати послуги соціально-психологічної реабілітації ще 925 дітям. Відповідно до статей 89 та 90 Бюджетного кодексу України фінансування центрів соціально-психологічної реабілітації дітей здійснюється за рахунок місцевого бюджету (фінансування у 2020 році з такого бюджету склало 426 млн. 271 тис. грн).

Кабінет Міністрів України аргументує свою законодавчу пропозицію тим, що методики соціально-психологічної роботи з дітьми, які наразі влаштовуються у загальноосвітні школи соціальної реабілітації, та значна кількість вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, які мають подібний, проте не встановлений досвід протиправної поведінки, мають багато спільних рис. Тому законопроектом пропонується передбачити можливість роботи з такими дітьми в умовах одного закладу. Зокрема, законопроектом пропонується ліквідувати загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації шляхом запровадження спеціалізації центрів соціально-психологічної реабілітації дітей.

До Комітету надійшли наступні висновки:

Міністерства освіти і науки України, яке не має зауважень до законопроекту та підтримує його в запропонованій редакції.

Міністерства соціальної політики України, яке за результатами опрацювання законопроекту запропонувало замість зміни назви закладу

запровадити спеціалізації закладів соціального захисту дітей з метою створення умов для надання такими закладами послуг соціально-психологічної реабілітації, у тому числі й дітям в контакті із законом. На думку Міністерства, такі зміни дадуть можливість забезпечити комплексний підхід до здійснення соціальної реабілітації дітей у конфлікті із законом, створити умови для посилення захисту прав таких дітей відповідно до вимог Конвенції про права дитини та інших міжнародних стандартів щодо прав дитини.

Міністерства юстиції України, яке зауважує, що питання ліквідації загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації шляхом запровадження спеціалізації центрів соціально-психологічної реабілітації дітей було одним із найбільш обговорюваних при розробці проекту Закону.

Для вирішення цього питання Міністерством було проведено низку зустрічей, нарад з профільними міністерствами, представниками Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, міжнародних організацій тощо. Міністерство зазначає, що Комітет ООН з прав дитини неодноразово висловлював зауваження щодо невідповідності діяльності в Україні таких закладів правам дитини, посилаючись на те, що ізоляція дитини від сім'ї та соціуму спричиняє депривацію дитини (психічний стан, за якого дитина не має змоги задовольняти деякі зі своїх основних життєвих потреб достатньою мірою впродовж тривалого часу), яка негативно впливає на подальше життя та розвиток дитини. Таким чином, існує нагальна потреба у зміні підходів до застосування примусових заходів виховного характеру до дітей у конфлікті із законом в Україні у частині забезпечення соціального захисту дітей на етапі як контакту із законом, так і конфлікту із законом, а також організації надання якісних соціальних послуг їм та їхнім сім'ям.

Міністерства внутрішніх справ України, яке повідомляє про відсутність зауважень та пропозицій до законопроекту, зокрема в частині, якою пропонується ліквідувати загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації шляхом запровадження спеціалізації центрів соціально-психологічної реабілітації дітей.

Офісу Генерального прокурора, який за результатами розгляду законопроекту зазначає, що ліквідація закладів, які на сьогодні відповідно до вимог Закону України "Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей" забезпечують створення належних умов для життя, навчання і виховання, соціальної реабілітації, правового виховання та соціального захисту в умовах постійного педагогічного режиму, не дає відповіді на питання, які заклади виконуватимуть указані завдання у подальшому.

Не заперечуючи необхідності удосконалення законодавчого врегулювання питань юстиції, дружньої до дитини, на думку Офісу Генерального прокурора, до ліквідації загальноосвітніх шкіл та професійних училищ необхідно поставитися виважено з тим, щоб не погіршити становище неповнолітніх та не порушити їх право, зокрема, на освіту, адже питання освіти і надання допомоги (медичної, психологічної тощо) дітям, які опинились у складних життєвих обставинах, є різними за змістом.

Офіс Генерального прокурора зазначає, що реалізації запропонованих ініціатив має передувати утворення закладів, альтернативних загальноосвітнім школам і професійним училищам соціальної реабілітації, які б забезпечили безумовну реалізацію прав дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Також до уваги не взято, що поміщення до такого центру не віднесене до переліку відновних заходів. З огляду на це на практиці виявиться неможливим застосування такого відновного заходу, як поміщення до центру соціально-психологічної реабілітації. Крім того, вбачається невиправданим одночасне утримання у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, які є потерпілими від кримінальних правопорушень, та дітей, які вчинили правопорушення.

Національної академії педагогічних наук України, яка розглянула зазначений законопроект та підтримує його.

Також народні депутати України – члени Комітету з питань освіти, науки та інновацій на засіданні Комітету розглянули висновки:

Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, який у своєму висновку на законопроект вирішив рекомендувати Верховній Раді України включити його до порядку денного шостої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання;

Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики, який у своєму висновку на законопроект зазначає про підтримку ідеї законопроекту та погоджується, що його прийняття має важливе значення для забезпечення дотримання права дитини під час досудового слідства, судового розгляду, захисту прав дітей у конфлікті та контакті із законом. Водночас, за результатами розгляду законопроекту, враховуючи зауваження членів Комітету, Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики рекомендує Верховній Раді України повернути законопроект на доопрацювання з наступних причин.

Так, на думку Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики, залишається невирішеним питання визначення конкретного суб'єкта реалізації передбачених цим законопроектом повноважень. Запропонована модель реалізації повноважень фактично через дорадчі органи центрального рівня та координацію цієї роботи Службами у справах дітей є сумнівною (роль координатора від Міністерства юстиції України та його органів переходить на місцевому рівні до Служб у справах дітей, діяльність яких за законодавством скеровується Міністерством соціальної політики України). Разом з тим, територіальні громади не визначено суб'єктами реалізації зазначеного закону. Законопроект потребує суттєвого доопрацювання в частині визначення структур місцевих органів влади, на які буде покладено виконання нових повноважень, їх взаємодію, функціональне навантаження діяльності “профілактика деморалізації дітей”, а також прав дітей, які перебувають у конфлікті та контакті з законом.

Щодо понятійного апарату законопроекту Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики зазначає, що поняття “дитина у складних життєвих обставинах” не може бути використано для проблем правосуддя, дружнього для дитини, оскільки “діти у конфлікті з законом” – це одна з багатьох категорій

дітей, що включає це поняття. Запроваджуване законопроектом поняття “міждисциплінарна команда з питань соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах”, застосування відновних заходів та поміщення дітей, які перебувають у конфлікті із законом до Центру соціально-психологічної реабілітації є таким, яке фактично нівелює будь-яку діяльність таких центрів та може призвести до їх руйнації. Нові функції, які пропонуються законом для Центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, є недостатньо вивченими і такими, які справлять негативний вплив на їх функціонування та призведуть до порушення прав на соціальний супровід дітей, які опинились у складних життєвих обставинах.

Запропонований алгоритм розробки та реалізації планів соціальної реабілітації дітей складно імплементується до вже запровадженої практики подібної діяльності щодо дітей, які є жертвами або кривдниками у домашньому насильстві, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей у складних життєвих обставинах. Потребує доопрацювання процедура утримання дітей у Центрах тимчасового тримання, зокрема, і підстави тримання дітей, що перебувають у розшуку як такі, що зникли, залишили сім'ї (бродяжать), оскільки такі діти не є правопорушниками. Такі діти направляються до Центрів соціально-психологічної реабілітації дітей і притулків для дітей.

Тому, на думку членів Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики, зазначений законопроект потребує суттєвого доопрацювання, зокрема в частині виключення із тексту законопроекту положень про розміщення в Центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, які потрапили під кримінальну відповідальність. Натомість Комітет пропонує передбачити створення нової мережі закладів, які будуть здійснювати ресоціалізацію таких дітей.

Зважаючи на викладене, підкомітет з питань професійно-технічної та фахової передвищої освіти на своєму засіданні 22 листопада 2021 року розглянув проект Закону України “Про юстицію, дружню до дитини” (реєстр. № 5617 від 04.06.2021) та прийняв рішення рекомендувати за результатами його розгляду у першому читанні прийняти за основу.

Враховуючи вищезазначене, **Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій вирішив:**

1. Рекомендувати Верховній Раді України проект Закону України “Про юстицію, дружню до дитини” (реєстр. № 5617 від 04.06.2021), поданий Кабінетом Міністрів України, за наслідками розгляду в першому читанні прийняти за основу та доопрацювати до другого читання з урахуванням вищевисловлених зауважень і пропозицій.

2. Рішення Комітету направити до Комітету з питань правової політики.

Голова Комітету

Сергій Бабак